

Kovács Gábor

**Madártani megfigyelések Hosszúpályi, Konyár és Esztár környékének szikes tavain
(1969—1984)**

1969 tavaszán elkezdett megfigyeléseim folyamán a szikes tavak egész sorát vizsgáltam Bihar megye keleti és északi részén. Különösen sokat foglalkoztam a Konyár, Hosszúpályi, Esztár községek határában található szikesekkel. (Kovács, 1975, 1982). Ezen kívül rendszeresen jártam Nagykereki, Bojt, Kismarja, Derecske, Sáránd, Pocsaj környékét is, ahol a száraz szikes legelők, időszakos vízállású szikes mocsárrétek, mocsarak, erdők vizsgálata mellett külön foglalkoztam a régi vízfolyások medre helyén kialakult mocsarakkal és savanyú sásrétekekkel.

1982 óta elkezdtem Berettyóújfalu, Váncsod, Mezőpeterd szikeseinek kutatását is, a tervezett védetté nyilvánítás előkészítéséhez. Az eddigi eredmények alapján több értékes területet védelemre javasoltam. A védetté nyilvánítási eljárások két szakaszban történtek. Megyei természetvédelmi terület lett a Sándoros melletti Nagy-Fehér-tó, Konyári-Sóstó három szikes tava és mocsara, valamint az Esztár határában található Sziksós-tó. 1983-ban Nagykereki és Bojt sásrétezeit helyezték védelem alá. Másfél évtizedes vizsgálataim eredményeivel indokolva 1982-ben javaslatot tettem a Nagy-Fehér-tó megyei természetvédelmi terület országos jelentőségű védett területté való átminősítésére. Jelen tanulmányomban részletesen ismertetem ezt a tavat, majd a többi, fontosabb szikes tó madárvilágát mutatom be.

Munkám végén az ismertetett tavak fészkelő és átvonuló madarainak teljes listáját közlöm. Minthogy 1974 óta a Hortobágyon is rendszeresen kutatom a madárvilágot, egyes fajoknál utalok a madárral kapcsolatos hortobágyi megfigyeléseimre is.

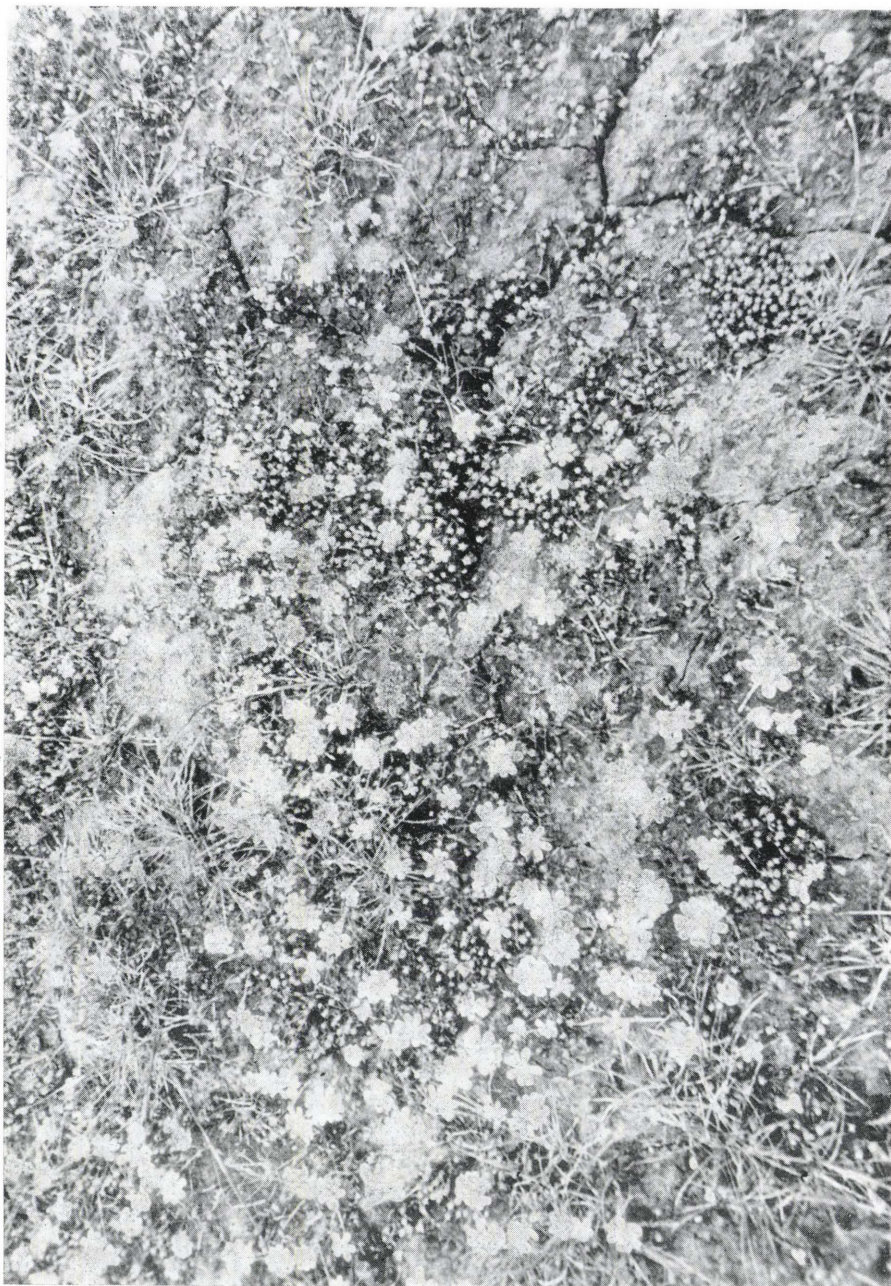
1. Nagy-Fehér-tó (Hosszúpályi)

1975-ben írt dolgozatomban igen részletesen ismertettem a terület növényzetét, madárvilágát. 1980-ban újabb tanulmányban számoltam be a szikes legelő víztározóvá való átalakítása (1978) óta bekövetkezett változásokról (Kovács, 1982). 1981-től kezdve olyan feltűnő, nagymértékű változás zajlott le a fészkelő és az átnyaraló madárvilág összetételében, annyi új, korábban itt soha nem látott faj jelent meg, hogy indokolt folytatnom a tájtalakulás okozta pozitív változások bemutatását. A továbbiakban az egyes évek jellemzését adom közre.

1980

A rendkívül csapadékos nyár során a Tiszántúl számos pontján súlyos ár- és belvízkárok jelentkeztek. A Hortobágyon és Bihar több körzetében (Hosszúpályi, Bedő) vésztározás is történt. Így került sor július—augusztusban a tározóvá alakított Nagy-Fehér-tó teljes feltöltésére (kb. 3 millió m³ vízzel).

Augusztusi bejárásaim során az egész területet teljesen előntve találtam, csupán a legmagasabb löszhát keskeny gerince maradt szárazon. A 4 vöcsökfaj, a nagy tömegű vadréce,

I. kép. Vaksziki növényzet (kamilla és bárányparé) a Nagy-Féher-tón, a tározó feltöltése előtti években (Fotó: Kovács G., 1977)

szárcsa mellett a hazai gémfajok nagy része jelen volt ekkor az árasztáson. Bihari megfigyeléseim során első ízben láttam nagy kócsagot (Kovács, 1980).

Az árvízhelyzet elmúltával a tározót lecsapolták, de a kubikgödörökben, valamint a már 1978 előtt is meglévő szikes mocsárrétek hajlataiban megmaradt a víz.

1981

Ez év tavaszán rendkívül kedvező fészkelőhelyet találtak itt a ritka, védett madarak. A vízborítás alól felszabaduló csupasz, vakszikes tófenéken, a kubikokból kialakult szikes tavacskák partján és szigetein máj. 8-án és 9-én már 1 pár gólyatöcs és 3 pár gulipán fészket találtam. (A gólyatöcsnek ez volt az első megjelenése a bihari szikes tavakon.)

Május 22-én már valóságos kis kolóniában további 5 pár gólyatöcs fészkeljait találtam meg. Ez a telep a vakszikes, száraz tófenéken alakult ki. A fészkek minimálisan kevés növényi anyagból és üres csigaházakból épültek. Egy 7 tojásos (összetojt) fészkeljait is leltem. Társfészkelőként a vaksziket foltokban ellepő pionír növényzet (*Plantago tenuiflora*) között bíbic másodköltését észleltem.

A tó mélyebb vízzel borított részein a szikes mocsárrétre jellemző zsiókás (*Bolboschoenium maritimi*) dominált. Mindhárom szerkőfaj megtelepedett benne, közülük a fattyúserkőnek ez volt az első itteni költése. 8-10 pár fehérszárnyú szerkő, 10-12 pár fattyúserkő és 6-8 pár kormos szerkő fészkelte.

A legszárazabb, vakszikes részen 2 pár széki lile költött, melyek teljes fészkeljüket sikeresen felnevelték. Kis lilét ebben az évben is megfigyeltem, de 1980-nal ellentétben most nincs biztos adatom a költéséről.

Az átnyaraló vízimadarak között érdekes volt a szürke géme (40-50 pd) és a fekete gólyák (9 pd) jelenléte. Egész nyáron volt pajzsos cankó, póling és ujjas lile.

A tél közepéig akadtak áttelelést megkísérlő madarak is, pl. kis vöcsök, vadrécefajok, póling (*Kovács*, 1982).

1982

Márciusban és májusban változtatták a tározó vízszintjét. Különösen a második feltöltésnek volt igen érdekes hatása a fészkelő madarakra.

Ez évben a tározóban 7 pár gólyatöcs fészkelte. Május elején a múlt évihez hasonló módon a száraz, de kissé már gyomosodó zátonyokra, szigetecskékre rakták fészkeiket. A kotlás utolsó harmadában a tározót elárasztották. A víz egy hét alatt kb. 25-30 cm-t emelkedett. Az árasztással egyidőben a gólyatöcspárok folyamatosan magasították fészkeiket. Miközben a zátonyok és szigetek mind eltűntek a víz alatt, a fészkek, napról napra magasodva ép-ségben megőrizték a tojásokat, így minden kár nélkül kikelhettek a fiókák. A fészkek anyagaként a madarak a tömegesen jelenlévő hínárnövényzet (*Ceratophyllum*, *Potamogeton*, *Batrachium*) könnyen felszedhető, dús hajtásait használták. (A kép az egyik ilyen zombék formájúra magasított fészknél készült.) Az ugyanitt fészkelő 6 pár gulipán fiókái éppen kikeltek az árasztás kezdetére. Ebben az évben is költött a három szerkőfaj, vegyes telepükön 16-20 pár fattyú-, 2 pár fehérszárnyú és 10-13 pár kormos szerkő jelenlétét állapítottam meg.

A tó közepén, a szerkőtelep és a gólyatöcskolónia szomszédságában egy kisebb, kb. 20 párból álló dankasirálytelep is kialakult. A tószéli vaksziken 1 pár széki lile költött.

A tartós vízborítás hatására a sekély részekben tovább terjedt a mocsári csetkása, mely sűrű és viszonylag magas állományával néhol félhektárnyi területeket is beborított, átmeneti zónát képezve a mélyebb vizek zsiókásai felé. A csetkása között 1 pár pettyes vízcisibe költött.

Május végén és június elején a múlt évihez hasonló mennyiségben láttam itt táplálkozó gémféléket. Fekete gólyából 13 pd.-os csapat is előfordult ebben az időszakban. Jún. 30-án 3 átnyaraló aranylile is szem elé került, az őszi vonulás kezdetén pedig tavi cankót figyeltem meg.

1983

Kora tavasszal jelentős mértékben (kb. 40%) feltöltötték a tározót. Nem csak a kubikokban és a mélyebb fekvésű egykori mocsárréteken, de a volt *Puccinellietum* szikfok nagy részén is állt a víz. A felszínt tömegesen ellepte a vízboglárka (*Batrachium*). A mélyebb he-

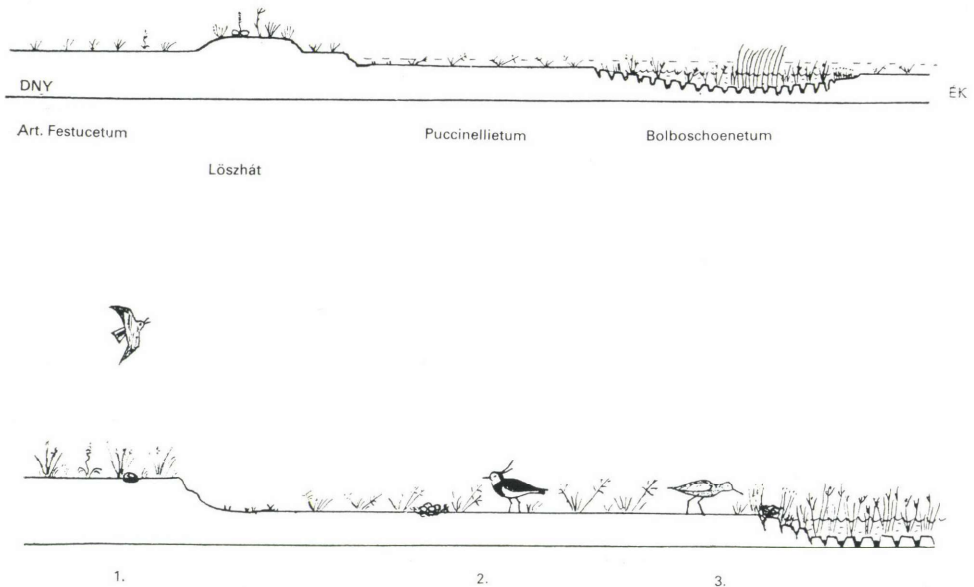
lyeken a keskenylevelű gyékény (*Typha angustifolia*) terjedt. Ekkor észleltem először mind a négy hazai vöcsökfaj fészkelését. (A korábbi években csak 1-2 pár kis vöcsök akadt a tavon.) Az idén megtelepedett 8-10 pár feketenyakú vöcsök a dankasirályok és a fattyúszerkök közös fészkelepedéséhez csatlakozva költött, a telepet átszelő lecsapoló csatornában. Kis vöcsök a gyékényesekben leltek fészkelőhelyet (5-6 pár), a búbos vöcsök (2 pár) és a vörösnyakú vöcsök (3-4 pár) az erősen hínáros nagy kubikok egyikében építették úszó fészkeiket. Igen megnőtt a szárcsák költőállománya is. A hínáros nyílt vízben a vöcsökhéhez hasonló úszó fészkeken kb. 40 pár költött.

Fehérszárnyú szerkőt ebben az évben nem észleltem (a Hortobágyon is teljesen kimaradtak), de fattyúszerkőből kb. 30 pár, kormos szerkőből 15-20 pár fészkelte egy hosszú, keskeny zátony mentén. Hozzájuk csatlakozott 1 pár küszvágó csér is. Minden eddigit meghaladott a legértékesebb limikola faj, a gólyatöcs állománya. Három laza telepben összesen 19 pár jelenlétét állapítottam meg. Zátonyon, partszegélyben, zombékos mocsárréti növényzetben egyaránt fészkeltek.

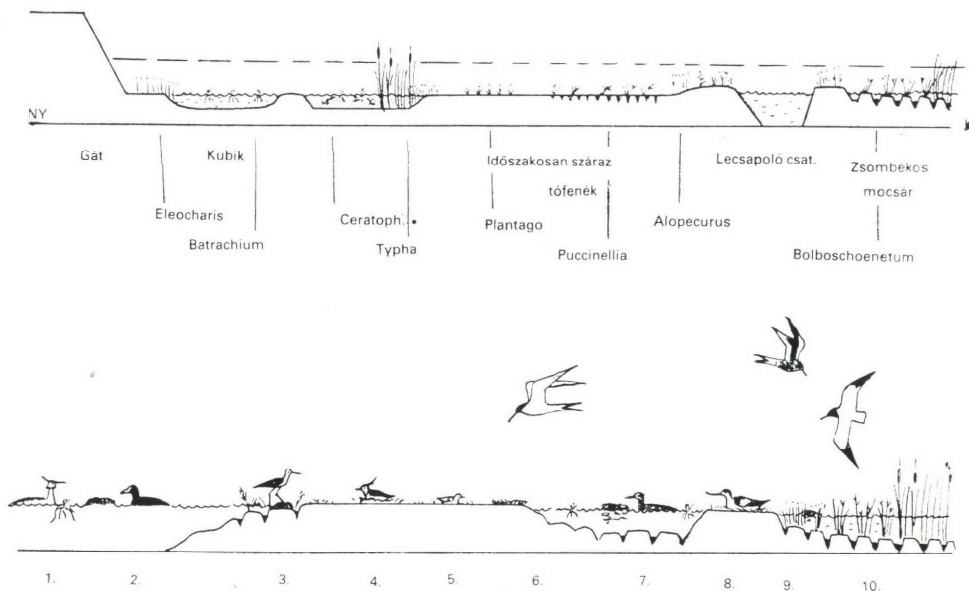
A 6 pár gulipán közül 2 pár az egyik vegyes gólyatöcs-dankasirály-kormos szerkő kolóniához szegődött, 4 pár viszont a tó legsekélyebb részén, a kopár, marhajárásos partszegélyen költött. 1 pár széki lilét ez utóbbi gulipánok közelében észleltem. Június elején orvhalászok felnyitották a tározó vízleeresztő műtárgyát és mire a lecsapolást sikerült megállítani, már kb. 20 cm-es vízszintcsökkenés történt. Az apadás miatt a szerkőfészkek többsége, valamint 2 feketenyakú vöcsök-fészkek megfeneklett, szárazra került, de a madarak nem hagyták abba a kotlást, a fiókák kikeltek.

Augusztus elejétől a tavon állandó vadrécevadászatok zajlottak, ennek hatására a vízimadarak tömegesen menekültek át Konyári-Sóstó kevésbé zavart szikes tavaira. Az előző évekhez képest szokatlanul intenzív vadászatok miatt a Nagy-Fehér-tón nem volt számottevő az őszi vízimadár-gyülekezés.

A Nagy-Fehér-tó vegetációjának és vízviszonyainak 1970—83 közötti változásait, valamint a költő madárfajok összetételének alakulását az 1—2. ábrán mutatom be.

1. ábra. A Nagy-Fehértó növényzete és fészkelő madarai a tározó megépítése (1978) előtt!
1. Mezei pacsirta (*Alauda arvensis*) — 10—12 pár, 2. BÍbic (*Vanellus vanellus*) — 7-8 pár, 3. Piroslábú cankó (*Tringa totanus*) — 1-2 pár

2. ábra. A Nagy-Fehértó vegetációja, vízviszonyai és fészkelő madarai a tározó üzembehelyezése (1980) után

1. Podiceps cristatus — 2 pár, Griseigena — 3-4 pár, 2. Fulica atra — 40–50 pár, 3. Himantopus himantopus — 6–19 pár, 4. Vanellus vanellus — 15–20 pár, 5. Charadrius alexandrinus — 1-2 pár, dubius — 1 pár, 6. Sterna hirundo — 1 pár, 7. Podiceps nigricollis — 8–10 pár, 8. Recurvirostra avosetta — 4–6 pár, 9. Chlidonias leucopterus — 2–20 pár, niger 6–20 pár, hybrida 10–30 pár, 10. Larus ridibundus — 20–50 pár

2. Konyári-Sóstó szikes tavai

Konyári-Sóstófürdő település Hosszúpályi község külterülete. A határában található szikes tavak és mocsarak a szomszédos Konyár területére is átnyúlnak. Vizsgálataim során legtöbbször a nyílt vízfelülettel rendelkező szikes tavakkal foglalkoztam, de 1974-től a Konyártól délre és északnyugatra elterülő szikes legelők (Égett rét, Békarivás) időszakos vizeit is gyakran felkerestem. Bár ez utóbbiak fészkelő fajokban igen szegények, vonuláskor számos értékes megfigyelést végeztem rajtuk (Kovács, 1975, 1983).

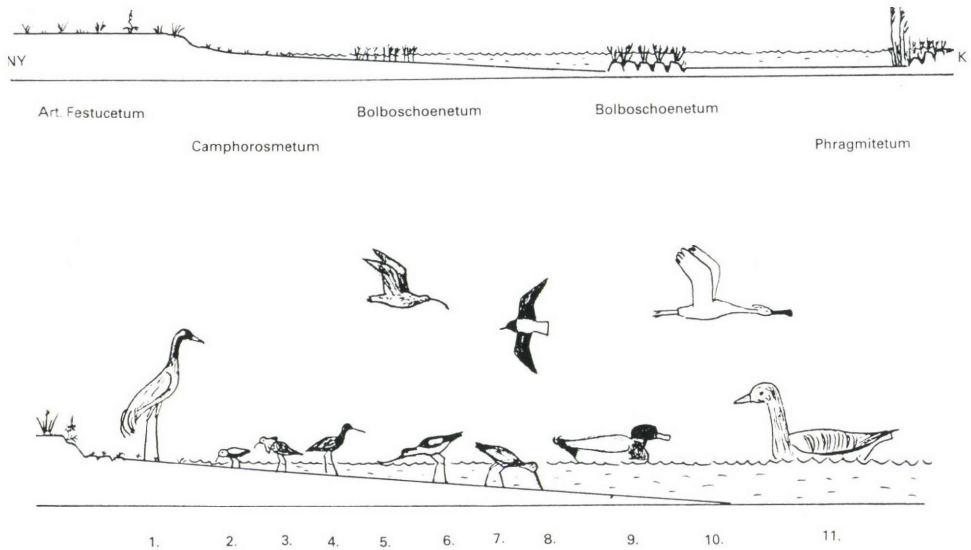
Konyári-Sóstó négy nagyobb állóvize közül leginkább szikes tó jellegű a Kerek-fenék, mely egy lefolyástalan, mély horpadásban alakult ki. Tizenöt év alatt ezen a tavon zajlott le a legkevesebb változás. Csúpan a nádszegély kismértékű előrenyomulását észleltem az északi oldalon.

A mintegy 80%-ban nyílt vizű tó igen sekély, átlagos vízmélysége kora tavasszal sem éri el a 70 cm-t. Déli oldalán a partszegély néhol szolonszagos vakszikbe megy át. A tó felületén a szegélyen kívül 11 kisebb-nagyobb, szigetszerű Bolboschoenetum-folt található. Ez az igen sekély, némely években kiszáradó vagy erősen összezsugorodó vízfelületű tó igazi madárszállódnak tekinthető. Jelentősebb fészkelő madárállomány egy évben sem telepedett meg rajta. Ellenben rendkívül népes az itt átvonuló madárvilág. Gémfélék, vadréccék, vadludak, darvak, limikolák, sirályok, szerkők pihenő- és táplálkozóhelye. Külön értéke a területnek, hogy a közeli és a távolabbi mocsarakban (Kócsik-lapos, Gémes, Rakottyás) és a tavakon (Szikós, Kis-Fehér-tó, Sándoros) költő vízimadarak — elsősorban a gémelek, szerkők, sirályok — a fészkelési időszakban tömegesen járnak ide táplálkozni.

A Nagy-Fehér-tón zajló őszi vadászatok elől főként a Kerek-fenekre húzódnak a madarak. Míg a magasabb tavaszi vízszint mellett inkább a récefélék vonulnak át nagyobb tömegekben, nyár végén a sekély víz a limikolák vonulásának kedvez.

Teljes kiszáradás esetén, az őszi—téli hónapokban ritka téli madárvendégek számára igen jó táplálkozóhely a halofita növényzettel (*Crypsis*, *Suaeda*, *Atriplex*) lepett tófenék. Fűlespacsirta, zeszse, hősármány többszöri megfigyelése történt itt (Kovács, 1983).

Ez az értékes szikes tó 1981 óta megyei szintű védelem alatt áll. Vegetációját és jellemzőbb átvonuló madarait a 3. ábra szemlélteti.

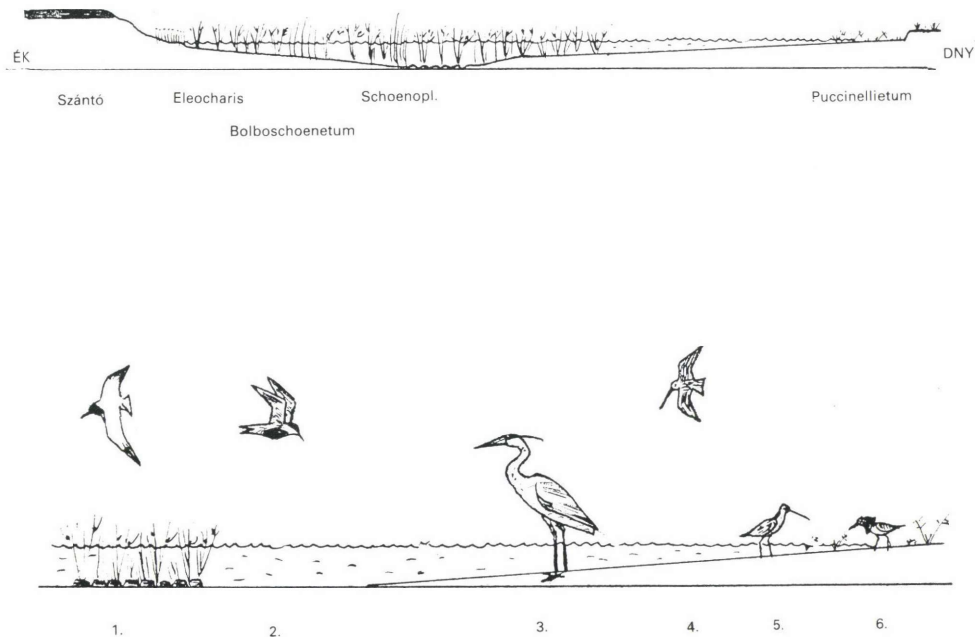

3. ábra. A Kerek-fenék növényzete és a fontosabb átvonuló madarai

1. Daru (*Grus grus*), 2. Partfutó fajok (*Calidris* sp.), 3. Pajzsoscankó (*Philomachus pugnax*), 4. Cankó fajok (*Tringa* sp.), 5. Póling fajok (*Numenius* sp.), 6. Gulipán (*Recurvirostra avosetta*), 7. Nagy goda (*Limosalimosia*), 8. Sirályok (*Larus* sp.), 9. Úszórécék (*Anas* sp.), 10. Kanalasgém (*Platalea leucorodia*), 11. Nyári lúd (*Anser anser*) és északi vadludak

A „Tóköz” nevű határrészen található egyéb vízállás (Kis-Fehér-tó, Kócsik-lapos) kevésbé szikes, növényzetük réti és mocsári fajokból áll, erősen elnadasodtak. Csupán a vasúti megállónál található Sós-tó nevezhető igazi szikes tónak. Északi oldalán a tófenék mintegy 70%-át *Bolboschoenetum* homogén állománya borítja, ellenben dél és nyugat felől a nyílt vizet szikfok és vakszik növényzetű part szegélyezi. Az igen sekély tó (30-40 cm) gyakran kiszárad.

A zárt, kiterjedt *Bolboschoenetum*-ban előfordult bölömbika, nyári lúd, kis vöcsök, szárcsa fészkelése. A tószéli magas *Puccinellietum* füvezetben piros lábú cankó is költött. Értékes vonulókészlet, de jelentőségét főleg az adja meg, hogy költési időszakban a Nagy-Fehér-tó szerkőinek állandó táplálkozóhelye. Fiókáik kirepítése után a gulipánok, gólyatölcsök is gyakran felkeresik. A Sós-tó vegetációs metszetét és vízviszonyait a 4. ábrán mutatom be, a gyakoribb madarak feltüntetésével.

4. ábra. A Sós-tó növényzete és leggyakoribb madarai

1. Dankasirály (*Larus ridibundus*), 2. Szerkőfajok (*Chlidonias* sp.), 3. Gémfajok (*Ardea* sp., *Botaurus*, *Egretta*), 4. Sárszalonka (*Gallinago gallinago*), 5. Cankó fajok (*Tringa* sp.), 6. Pajzsoscankó (*Philomachus pugnax*)

3. Sziksós (*Esztár határában*)

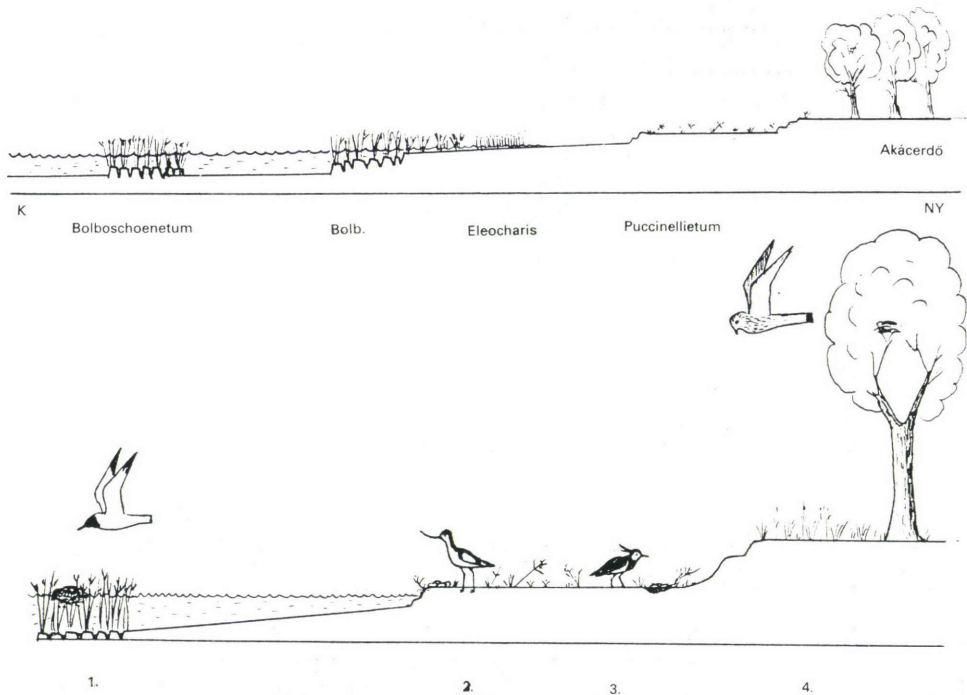
1981-ben az előbbieket során ismertetett tavak mellett egy azoktól távolabbi, de küllemében hozzájuk hasonló tavat, az Esztárhoz tartozó Sziksóst is védetté nyilvánítottak. Növényzete és vízviszonyai leginkább a Kerek-fenekre emlékeztetnek, de a medrét jóval nagyobb mértékben borítja a Bolboschoenetum, partszegélye viszont nagyobb részben vakszikes. A lefolyástalan terepmélyedésben fekvő, igen sekély (30-40 cm) tó valamivel nagyobb a Kerek-feneknél, kb. 400 m átmérőjű.

1975-ben és 1976-ban 2-2 pár gulipán fészkelte itt. 1981-ben kb. 30 pár dankasirály költött telepesen a Bolboschoenetum szigeteken egyikén. Vonulás idején fontos pihenő- és táplálkozóhely.

A Sziksóstól északra és nyugatra nagy kiterjedésű legelők, továbbá régi vízfolyások medréből kialakult mocsarak és rétek találhatók (Hármaslapos, Rakottyás). Ezek madarai gyakran láthatók a nyílt vizű Sziksósnál. Mivel vadászati kevéssé érintett terület, az őszi vonuláskor nagy vadréce-, vadlúd-, limikolatömegek fordulnak itt meg, amennyiben a tó nem száradt ki a nyár folyamán.

Téli énekesmadarak a tószegély halofitáin gyakran táplálkoznak. Fülespacsirtát és téli kenderikét több alkalommal is megfigyeltem itt.

A környező szántókon monokultúras kukoricatermesztés folyik. A kukoricatarló a darvak, vadludak legkedvezőbb táplálkozóterülete. Egészen a nagy havazások beálltáig kitarthatnak ezen a táplálékbazison. Inni és éjszakázni a Sziksóra húzódnak. A tó vízviszonyait, növényzetét az 5. ábrán mutatom be.

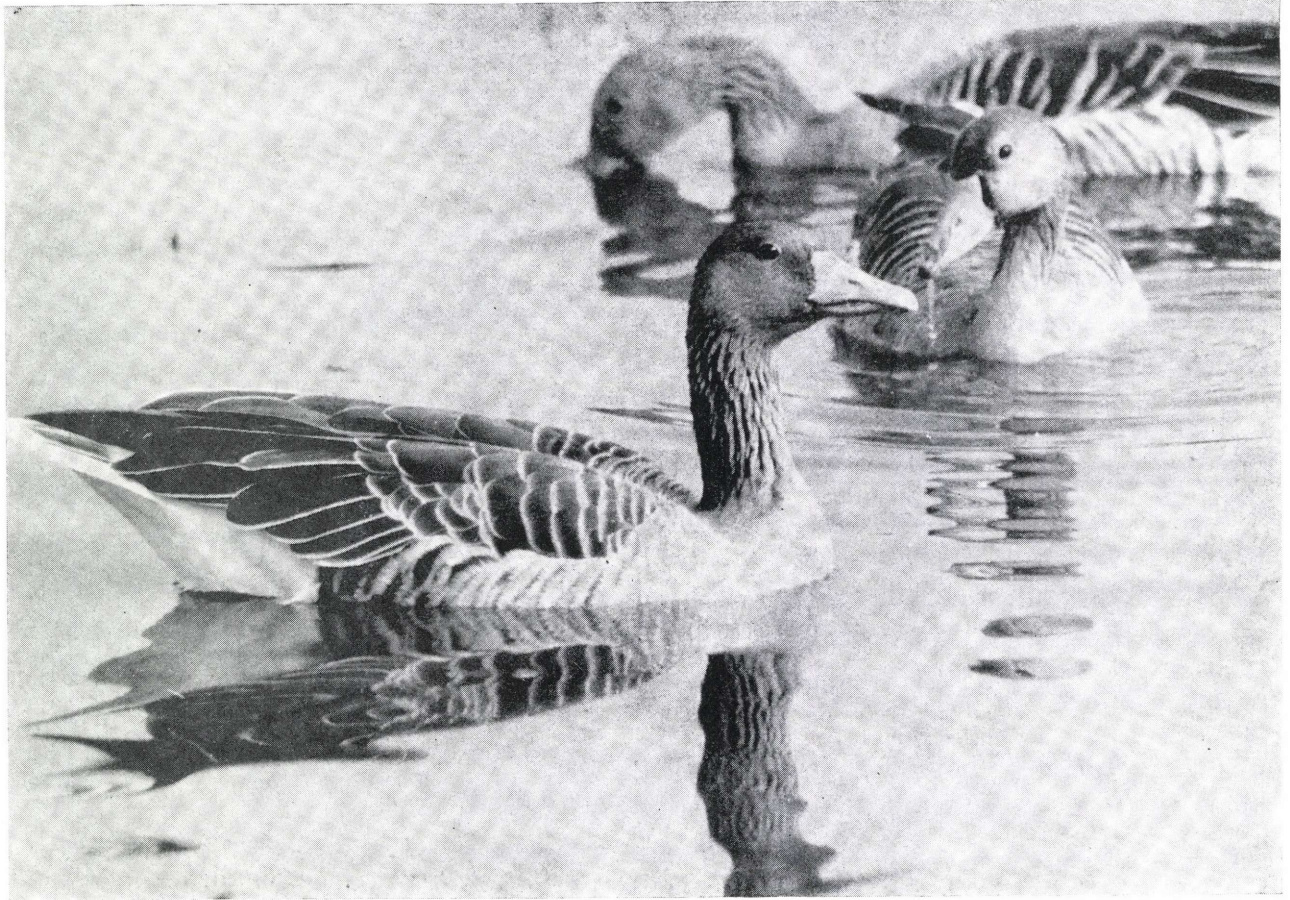
5. ábra. Az esztári Sziksós növényzete és fészkelő madarai
 1. Dankasirály (*Larus ridibundus*) — 30 pár, 2. Gulipán (*Recurvirostra avosetta*) — 2 pár, 3. Bibic (*Vanellus vanellus*) — 2-3 pár, 4. Vörös vércse (*Falco tinnunculus*) — 1 pár

Tanulmányom további részében fajonként ismertetem a szikes tavak madárvilágát. A más élethelytípusokon fészkelő, de a tavakon táplálkozó madarakat a fészkelő fajok csoportjában jellemzem.

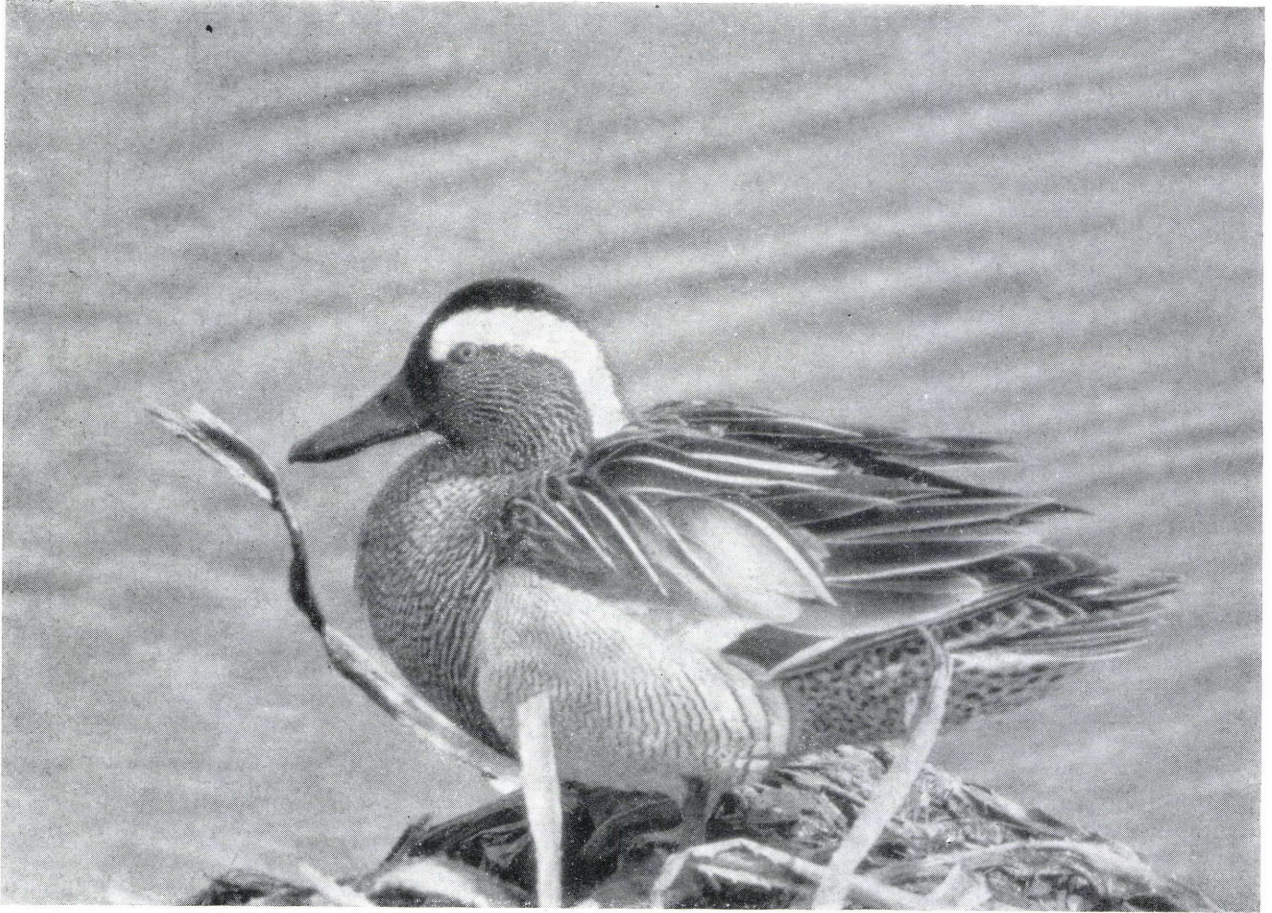
A szikes tavak madárvilága

a) Fészkelő fajok

1. Kis vöcsök (*Podiceps ruficollis*) — 8-10 pár költ a Nagy-Fehér-tó területén, ill. a Sós-tón.
2. Feketenyakú vöcsök (*Podiceps nigricollis*) — 1983-ban kb. 10 párból álló kis telepe volt a tározóban.
3. Búbos vöcsök (*Podiceps cristatus*) — 1982 óta költ ugyanitt 2-3 pár.
4. Vörösnyakú vöcsök (*Podiceps griseigena*) — 1983-ban a tározó hínáros kubikjában 3-4 pár költött.
5. Vörös gém (*Ardea purpurea*) — A Kócsik-laposon fészkelők rendszeresen kijárnak a szikes tavakra.
6. Üstökös gém (*Ardeola ralloides*) — Alkalmilag költ a bakesótelepen. A Nagy-Fehér-tón nyár közepétől gyakori.
7. Bakcsó (*Nycticorax nycticorax*) — Kisebb telepben (30-40 pár) az erdősítések egyikében költ. Gyakran kijárnak a tavakra.
8. Pogém (*Ixobrychus minutus*) — 1-2 pár a tározó nádasában költ.

2. kép. Nyári ludak (*Anser anser*) (Fotó: Kovács G., 1982)

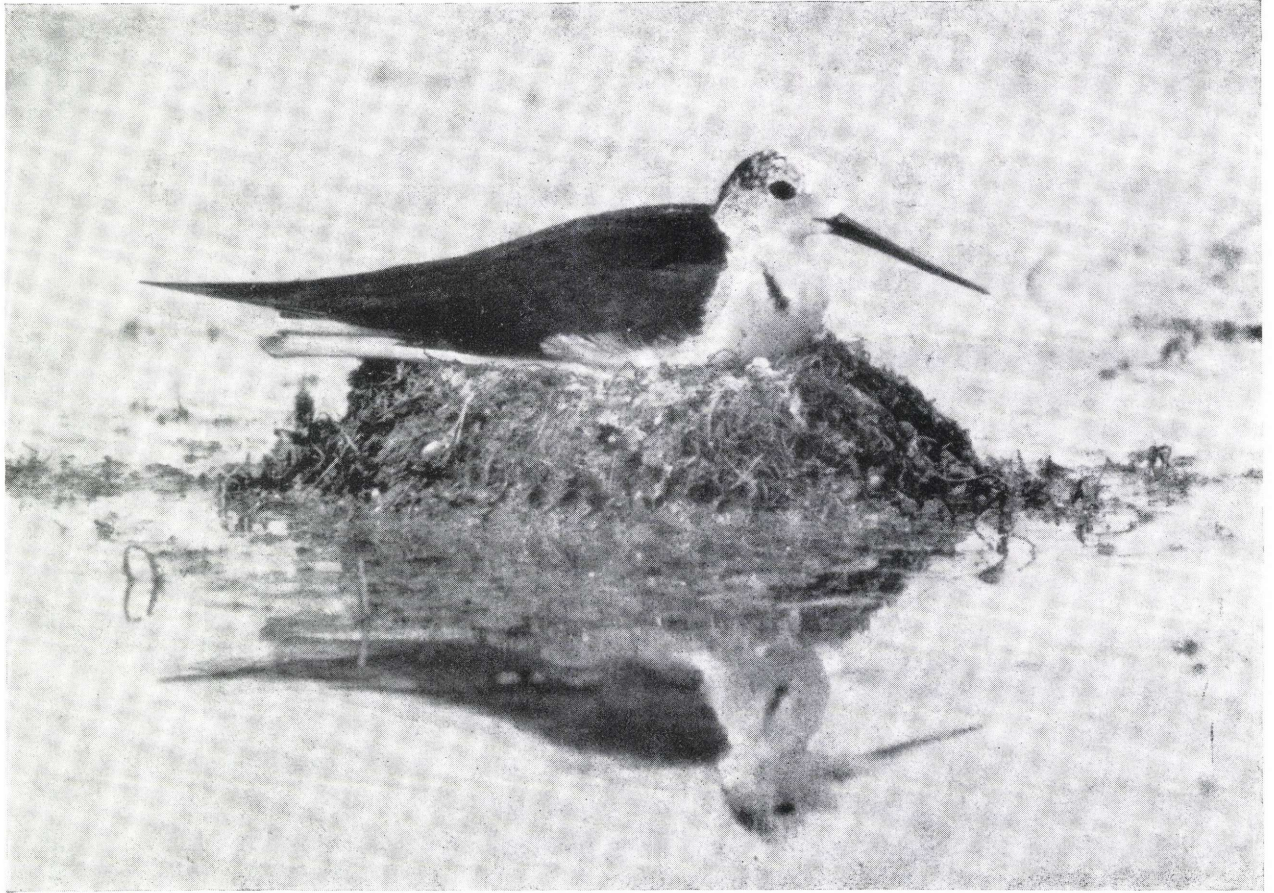

3. kép. Böhji réce gácsér (*Anas querquedula*) (Fotó: Kovács G., 1983)

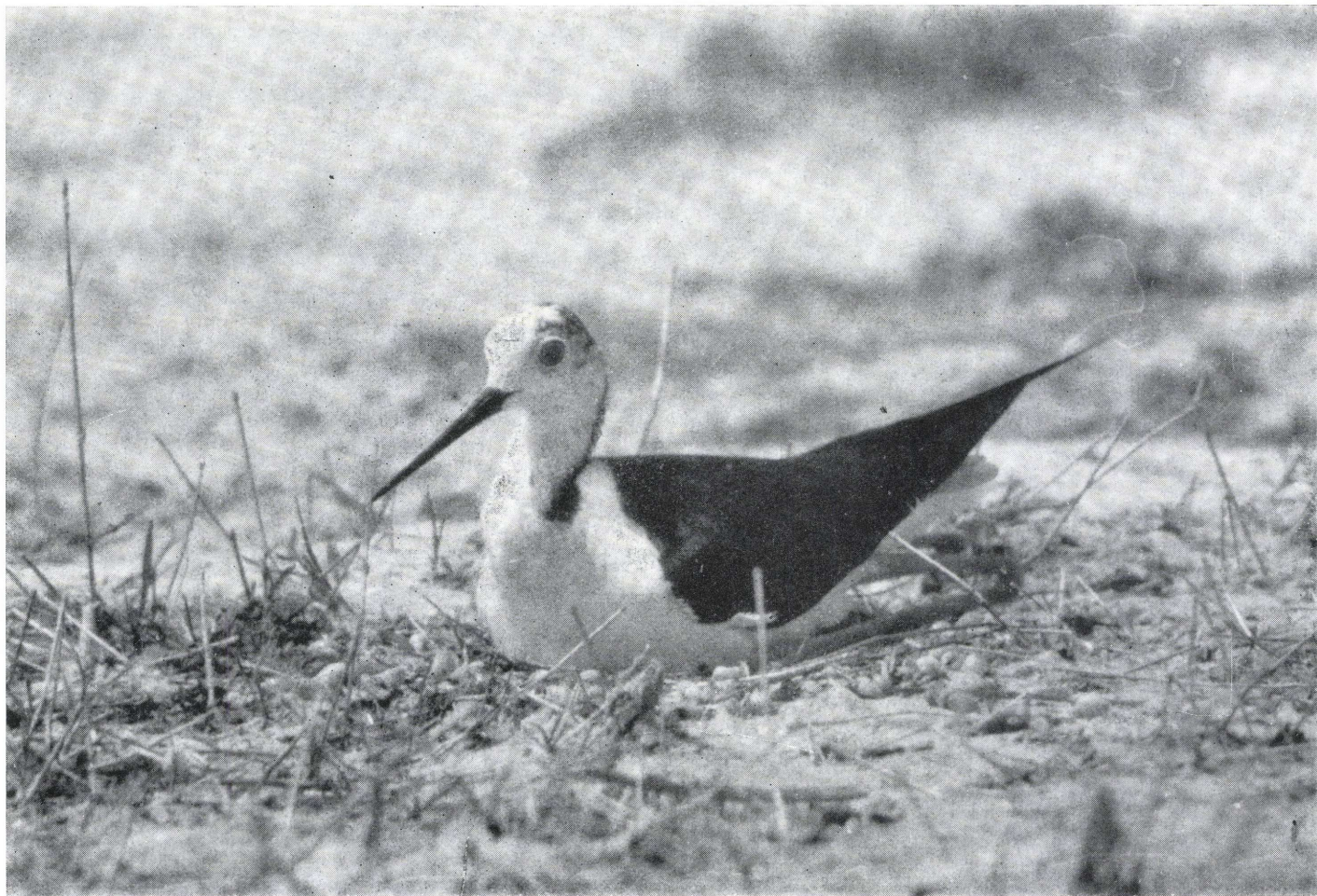

4. kép. Kanalasréce pár (*Spatula clypeata*) (Fotó: Kovács G., 1983)

9. Bölömbika (*Botaurus stellaris*) — A Sós-tón és a Nagy-Fehér-tón 1-1 pár költ. 1984. januárban áttelelő pd.-t figyeltem meg.
10. Gólya (*Ciconia ciconia*) — A Konyári-Sóstón és Konyáron fészkelők gyakran láthatók a szikes tavaknál.
11. Nyári lúd (*Anser anser*) — 1980 óta a Nagy-Fehér-tón is költ 2-3 pár. A környező mocsaraknál összesen kb. 10-12 pár a fészkelő állomány (*Aradi—Kovács*, 1982).
12. Tökés réce (*Anas platyrhynchos*) — A szikes réteken gyakori fészkelő. Nyár végén, őszszel és kora tavasszal tömeges. Max. kb. 6000 pd.
13. Böjti réce (*Anas querquedula*) — 5-6 pár költ a tározó vízmentes részein a félmagas Eleochari-Agrostidetum fűben.
14. Nyíl farkú réce (*Anas acuta*) — 1983-ban 1 pár fészkel Sándoroson, Puccinellietum szikes gyepen.
15. Kanalasréce (*Spatula clypeata*) — 1975-ben a Sziksós melletti kis zsombékos mocsárreton 1 pár költött.
16. Barátréce (*Aythya ferina*) — 1980 óta a Nagy-Fehér-tó gyékényes kubikjaiban fészkel. Max. 6-7 pár. Vonuláskor gyakori.
17. Cigányréce (*Aythya nyroca*) — Mint az előző faj.
18. Barna rétihéja (*Circus aeruginosus*) — 1 pár költ a tározó nádasában. A mocsarakban kb. 3 pár fészkel.
19. Kék vércse (*Falco vespertinus*) — A Hármaslapos akácosában 25-30 pár költ. A szikes tavak fölött gyakran rovarásznak.
20. Vörös vércse (*Falco tinnunculus*) — A Sziksós melletti kis akácosban 1 pár rendszeresen fészkel.
21. Guvat (*Rallus aquaticus*) — 1982 óta a Nagy-Fehér-tó gyékényes kubikjaiban is költ 2-3 pár.
22. Kis vízicsibe (*Porzana parva*) — Mint az előző faj
23. Vízicsibe (*Porzana porzana*) — 1982-ben költött először a tározó szélén, csetkáká (Eleocharis palustris-) állományban. 1983-ban ugyanitt már 3-4 pár jelenlétét állapítottam meg.
24. Vízityúk (*Gallinula chloropus*) — A tározó csatornájában és kubikjaiban 3-4 pár fészkel.
25. Szárca (*Fulica atra*) — Egyre növekvő számban költ a Nagy-Fehér-tón. 1983-ban már a nyílt vízi hínárokon is fészkel (kb. 50 pár).
26. Bibic (*Vanellus vanellus*) — A tározó létesítése (1978) előtt 7-8 pár költött a Nagy-Fehér-tón. 1983-ban ezen a kb. 200 ha területen már 18-20 pár fészkel. Néha gólyatöcs kikelt és elhagyott fészket foglalja el pótköltésre.
27. Kis lile (*Charadrius dubius*) — 1980-ban 1 pár a kubik nyers agyagján költött (*Kovács*, 1982). 1981-ben is valószínű volt 1 pár fészkelése.
28. Széki lile (*Charadrius alexandrinus*) — 1981-ben 2 pár, 1982-ben és 1983-ban 1-1 pár költött a tározó vakszikes részén.
29. Goda (*Limosa limosa*) — Csak alkalmilag költ 1-2 pár a zsombékosabb tórészeken. Tömeges átvonuló (max. 1200 pd.) átnyaralók is minden évben akadnak.
30. Piroslábú cankó (*Tringa totanus*) — A godával azonos élőhelyen 3-4 pár költ a Nagy-Fehér-tón és 1 pár alkalmilag a Sós-tón. Vonuláskor mindegyik szikes tónál gyakori (max. 40 pd.).
31. Sárszalonna (*Gallinago gallinago*) — Csak igen ritkán fordul elő 1-2 pár alkalmi költése a szikes tavak zsombékos szélén. A mocsárreteken rendszeresen fészkel. Vonuláskor gyakori, pl. 1983. aug. 10-én kb. 300 pd. volt a Nagy-Fehér-tón.
32. Gólyatöcs (*Himantopus himantopus*) — 1981 óta költ a tározóban. Állománya a kezdeti 6 párról három év alatt 19 párra nőtt. Más szikes tavaknál csak vonuláskor mutatkozik.

5. kép. Az elöntés ellen megmagasított fészken kotló gólyatöcs. Nagy-Fehér-tó, 1982
(Fotó: Kovács G.)

6. kép. Gólyatöcs (*Himantopus himantopus*), vakszikes tófenéken, csigaházakból épített fészken kotlik. Nagy-Fehér-tó, 1981 (Fotó: Kovács G.)

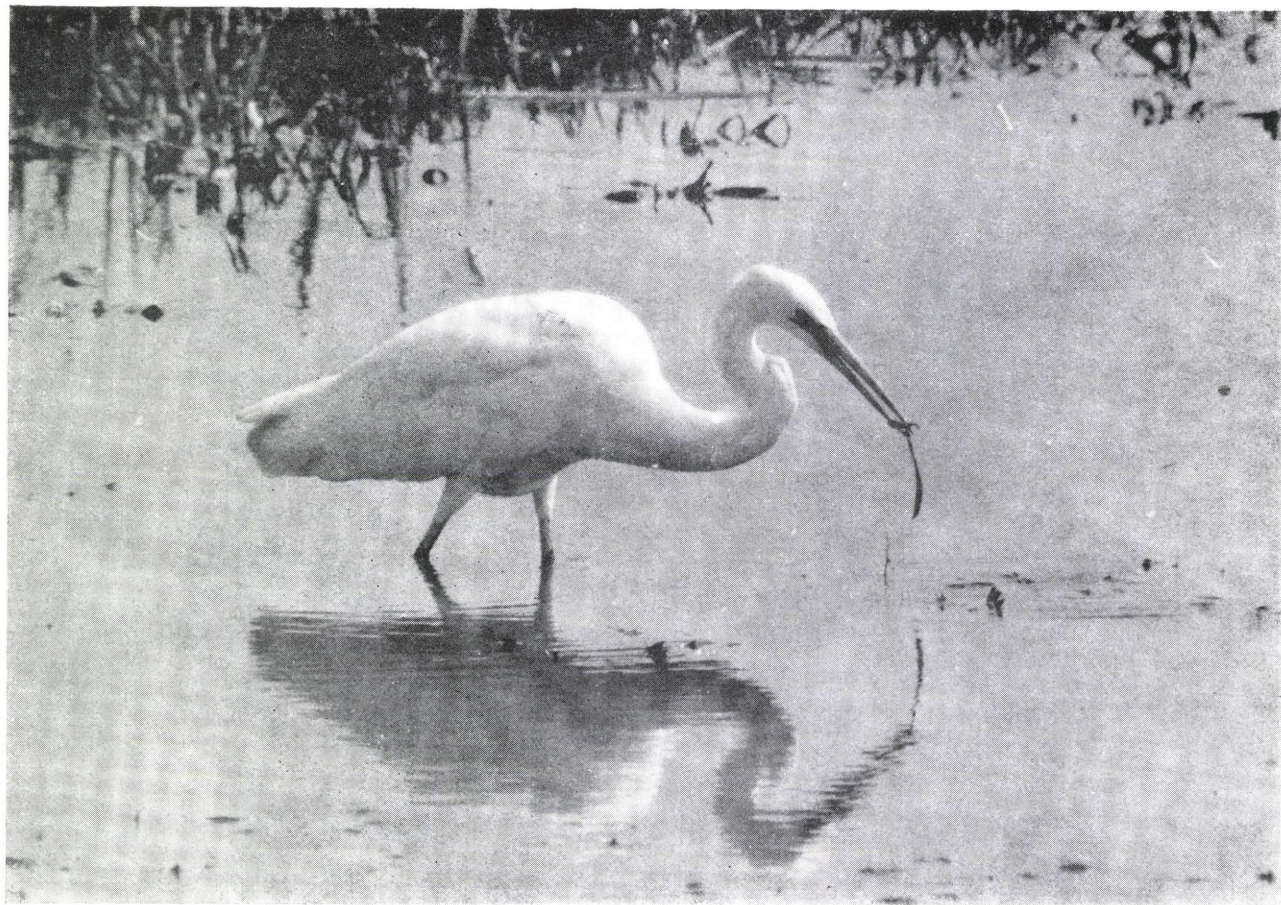
7. kép. Puccinellietum — tövek között fészkelő gulipán (*Recurvirostra avosetta*)
Nagy-Fehér-tó, 1982 (Fotó: Kovács G.)
Gábor Kovács

33. Gulipán (*Recurvirostra avosetta*) — 1975—76-ban a Sziksósón 2-2 pár, 1981 óta a tározóban 4-6 pár fészkel. Vonuláskor mindegyik tónál előfordul.
34. Dankasirály (*Larus ridibundus*) — A Sziksósón 1981-ben költött. A Nagy-Fehér-tón 1982 óta növekvő állományban fészkel (max. 60 pár). Egész évben előfordul, vonuláskor tömeges (max. 2000 pd.).
35. Fattyúszerkő (*Chlidonias hybrida*) — Vonuláskor minden tónál megfigyeltem. A Nagy-Fehér-tón 1981 óta költ, főleg a Bolboschoenetumban (max. 30 pár).
36. Fehérszárnyú szerkő (*Chlidonias leucopterus*) — 1980—81—82-ben telepesen költött a tározóban, max. 18-20 pár.
37. Kormos szerkő (*Chlidonias niger*) — 1980-ban 6 pár költött a fehérszárnyú szerkőkkel együtt. 1981—82-ben homogén telep. 1983-ban fattyúszerkőkkel közös telepen kb. 15-20 pár költött.
38. Küszvágó csér (*Sterna hirundo*) — 1983-ban 1 pár fészkel a Nagy-Fehér-tó egyik zátonyán, a szerkőtelep közelében.
39. Kakukk (*Cuculus canorus*) — A tározó nádasánál gyakran láttam.
40. Réti fülesbagoly (*Asio flammeus*) — 1975-ben Konyár egyik zombékos, sásos rétvén költött. Télen gyakran megfigyeltem a szikes tavaknál is.
41. Pacsirta (*Alauda arvensis*) — 1978-ig évente 10-12 pár költött a Nagy-Fehér-tón, a szikes legelőn. A tározó létesítése óta csak száraz években fészkel itt 2-3 pár.
42. Hantmadár (*Oenanthe oenanthe*) — A tározó gátjain 1-2 pár költ.
43. Kékbecy (*Luscinia svecica*) — 1982-ben 1 pár költött a Nagy-Fehér-tó egyik gyékényes kubikjában.
44. Nádi tücsökmadár (*Locustella luscinioides*) — 1-2 pár a tározó nádasában fészkel.
45. Nádirigó (*Acrocephalus arundinaceus*) — Mint az előző faj.
46. Foltos nádiaposzáta (*Acrocephalus schoenobaenus*) — A zombékos Bolboschoenetumban fészkel a Sziksós, Nagy-Fehér-tó és a Sós-tó területén, összesen kb. 10-12 pár.
47. Parlagi pityer (*Anthus campestris*) — 1978 előtt 1-2 pár minden évben fészkel a sándorosi sziken.
48. Sárga billegető (*Motacilla flava*) — A zombékos, szikes mocsárréten 3-4 pár fészkel a tározóban. 1980-ban 1 pár kucsmás billegető (*Motacilla flava feldeggii*) is költött ugyanitt (Kovács, 1982).
49. Barázdabillegető (*Motacilla alba*) — 1981-ben a zsilip mellett fészkel 1 pár.
50. Sordély (*Emberiza calandra*) — A tározó területén, az egykori szántókon 2-3 pár költ a sűrű gyomnövényzetben. Télen gyakori.
51. Nádi sármány (*Emberiza schoeniclus*) — 5-6 pár fészkel a zombékos Bolboschoenetumban. 1-2 pár alkalmilag a Kerek-fenék és a Sziksós szegélyében is költött. Télen igen gyakori a szikeseken, de gyomos parlagokon, kukoricatarlókon is. Max. 400 pd.

b) Nem fészkelő fajok

Ebben a csoportban az átvonulókat, átnyarlókat, téli vendégeket és az alkalmilag megjelenő ritka kóborlókat sorolom fel.

1. Szürke gém (*Ardea cinerea*) — Gyakori átvonuló és átnyarló mindegyik szikes tónál.
2. Nagy kócsag (*Egretta alba*) — 1980 óta gyakori a tározóban.
3. Kis kócsag (*Egretta garzetta*) — Az 1970-es és 74-es nagy belvíz idején, valamint 1980-ban sokszor megfigyeltem 10-20-as csoportokban is a Nagy-Fehér-tón.
4. Fekete gólya (*Ciconia nigra*) — 1975. aug. 12-én a Konyár melletti Békárváson 76 pd.-t figyeltünk meg Petróczy Józseffel. 1981 óta 8-13 pd. átnyarlását észleltem a tározóban.

8. kép. Nagy kócsag (*Egretta alba*) (Fotó: Kovács G., 1983)

5. Batla (*Plegadis falcinellus*) — 1973. júl. 9-én 2 pd., 1975. máj. 10-én 1 pd. megfigyelése a sándorosi szikes tónál.
6. Kanalasgém (*Platalea leucorodia*) — 1980 óta gyakori nyár végi vendég. 1983. aug. 10-én 50-es csapata volt a Kerek-fenéken.
7. Bütykös hattyú (*Cygnus olor*) — 1974. febr. 1-jén 1 pd.-t figyeltem meg a Nagy-Fehértón.
8. Nagy lilik (*Anser albifrons*) — Ősszel és kora tavasszal gyakori. (Max. 1500.) Enyhe teleken is csapatokban látható.
9. Kis lilik (*Anser erythropus*) — Nem gyakori, legnagyobb megfigyelt csapata 40 pd. volt (1976. márc. 21.).
10. Vetési lúd (*Anser fabalis*) — Gyakran megfigyelhető, de az albifronshoz képest jóval mérsékeltébb számban (max. 420 pd.).
11. Csörgő réce (*Anas crecca*) — Vonuláskor és áttelelve néha 4-500-as csapatokban is előfordul. Átnyaraló minden évben akad.
12. Füttyülő réce (*Anas penelope*) — Nem túl gyakori vonuló. Max. 62 pd.
13. Kendermagos réce (*Anas strepera*) — Ritka átvonuló. Max. 16 pd.
14. Kontyos réce (*Aythya fuligula*) — Nem gyakori. Max. 11 pd.
15. Kerцерéce (*Bucephala clangula*) — Télvégi vendég, max. 30 pd.
16. Kis bukó (*Mergus albellus*) — Ritka télvégi vendég, egyesével.
17. Darázsölyv (*Pernis apivorus*) — 1974. aug. 22-én a Kerek-fenek mellett 1 pd.-t láttam.
18. Vörös kánya (*Milvus milvus*) — 1969—76 között 8 alkalommal figyeltem meg a bihari tavaknál, szikeseknél, főleg egyesével, de 1969. aug. 31-én Nagykereki határában egyszerre 14 pd.-t láttam. A Hortobágyon sokkal ritkább, 10 év alatt csak kétszer fordult elő.
19. Barna kánya (*Milvus migrans*) — Nyár végén szórványos átvonuló. Egy téli adata van: 1971. dec. 24-én Kismarja határában.
20. Karvaly (*Accipiter nisus*) — Gyakori téli vendég.
21. Pusztai ölyv (*Buteo rufinus*) — 1974. aug. 30-án és szept. 21-én 1-1 pd. megfigyelése Konyári-Sóstón, a legelő kútján.
22. Egerészölyv (*Buteo buteo*) — Gyakori őszi—téli vendég.
23. Gatyás ölyv (*Buteo lagopus*) — Gyakori téli vendég.
24. Békászó sas (*Aquila pomarina*) — 1972. aug. 13-án a Kerek-feneknél láttam 1 pd.-t. 1982. aug. 18-án Váncsod határában figyeltünk meg egyet dr. Győry Jenővel és Nagy Antalnéval.
25. Kékes rétihéja (*Circus cyaneus*) — Igen gyakori téli vendég.
26. Fakó rétihéja (*Circus macrourus*) — 1975. ápr. 26-án Konyári-Sóstó határában egy adult. hímét láttam.
27. Hamvas rétihéja (*Circus pygargus*) — 1979. máj. 2-án egy hímét észleltem Nagykereki határában.
28. Kígyászölyv (*Circaetus gallicus*) — 1982. aug. 18-án 1 pd. megfigyelése a tározó egyik gémeskútján.
29. Halászsas (*Pandion haliaëtus*) — 1978. okt. 1-jén 1 pd. a Szikós és a Hármás-lapos között (Esztár határában).
30. Kaba (*Falco subbuteo*) — Május elején szórványos átvonuló.
31. Kis vércse (*Falco naumanni*) — 1974. szept. 28-án 1 hímét figyeltem meg a sándorosi szikesen.
32. Daru (*Grus grus*) — Szikes tavaknál főként őszi vonulásakor látni. (Max. 200 pd.) 1983-ban 4 átnyaraló egyed rendszeresen bejárt a Kerek-fenekre inni és éjszakázni (Kovács, 1983).
33. Ujjaslile (*Squatarola squatarola*) — Tavasszal ritkább, nyár végén és kora ősszel gyakoribb átvonuló. (Max. 11 pd.) Csaknem minden évben előfordultak átnyaraló egyedek is (Kovács, 1983).

34. Aranylile (*Charadrius apricarius*) — 1972. ápr. 16-án 2 nászruhá pd.-t láttam Sándoros szikes legelőjén (*Kovács, 1977*). Tavasszal és nyár végén szórványos átvonuló. 1982-ben június—júliusban is a Nagy-Fehér-tón tartózkodott 3 kiszínezett egyed.
35. Parti lile (*Charadrius hiaticula*) — Ritka, őszi átvonuló.
36. Havas lile (*Charadrius morinellus*) — 1975. ápr. 4-én 6 pd.-t láttam a Nagy-Fehér-tó száraz szikes legelőjén.
37. Kis póling (*Numenius phaeopus*) — Március—áprilisban gyakori átvonuló, kisebb csoportokban. Max. 20 pd.
38. Vékonycsőrű póling (*Numenius tenuirostris*) — 1974. szept. 17-én a Kerek-fenéken 2, 1975. júl. 26-án és szept. 21-én ugyanott 1-1 példányt figyeltem meg.
39. Póling (*Numenius arquata*) — Igen gyakori tavasi és őszi átvonuló. Max. 187 pd. Átnyaraló, sőt áttelelő egyedek is akadnak.
40. Füstös cankó (*Tringa erythropus*) — Kisebb-nagyobb csapatokban (max. 80 pd.) vonul át, főleg a tározónál.
41. Tavi cankó (*Tringa stagnatilis*) — 1970—83 között a Nagy-Fehér-tónál 4 alkalommal figyeltem meg, legtöbbit (6 pd.) 1970. aug. 7-én.
42. Szürke cankó (*Tringa nebularia*) — Rendszeres átvonuló. Max. 37 pd.
43. Erdei cankó (*Tringa ochropus*) — Minden szikes tónál előfordul, főleg egyesével, de 1970. júl. 31-én 26 pd.-t számláltam a Nagy-Fehér-tó területén.
44. Réti cankó (*Tringa glareola*) — A leggyakoribb átvonuló cankófaj. Max. 180. pd.
45. Billegetőcankó (*Actitis hypoleucos*) — Szórványos átvonuló.
46. Nagy sárszalonka (*Gallinago media*) — 1974. aug. 30-án és szept. 21-én 1-1 pd. megfigyelése a Kerek-fenéken.
47. Sarki partfutó (*Calidris canutus*) — 1972. aug. 13-án láttam egy vedlett pd.-t a Kerek-fenéken.
48. Apró partfutó (*Calidris minuta*) — Szórványos őszi átvonuló. Max. 53 pd.
49. Törpe partfutó (*Calidris temminckii*) — Ritka őszi és tavasi átvonuló, egyesével, kettesével.
50. Havasi partfutó (*Calidris alpina*) — Főleg nyárvégi—őszi átvonuló (max. 220 pd.). 1983. máj. 29-én egy elhullott példányt találtam a Nagy-Fehér-tón.
51. Sarlós partfutó (*Calidris testacea*) — Egyesével vagy kisebb csoportokban (max. 5 pd.) vonul át ápr.—máj.-ban és aug.—szept.-ben.
52. Sárjáró (*Limicola falcinellus*) — 1974. okt. 19-én 1 pd.-t figyeltem meg Sándoroson.
53. Pajzsoscankó (*Philomachus pugnax*) — Tömeges átvonuló (max. 1500). Átnyaraló egyedek, kis csapatok minden évben akadnak.
54. Laposcsőrű víztaposó (*Phalaropus fulicarius*) — 1970. aug. 7-én a Nagy-Fehér-tón 1 pd.-t láttunk Petrőczy Józseffel.
55. Vékonycsőrű víztaposó (*Phalaropus lobatus*) — Aug.—szept.-ben ritka átvonuló, egyesével. A Hortobágyon gyakoribb, ott minden évben megfigyeltem a nyárvégi árasztásokon (*Kovács, 1984*).
56. Viharsirály (*Larus canus*) — A tározó létesítése óta gyakori kóborló, de főleg ősszel, tél elején. Max. 40 pd.
57. Ezüstsirály (*Larus argentatus*) — Mint az előző faj. Max. 22 pd.
58. Kis sirály (*Larus minutus*) — Szórványos tavasi és nyárvégi kóborló (max. 3 pd.). A Hortobágyon sokkal gyakoribb (max. 110 pd.).
59. Kis csér (*Sterna albifrons*) — 1975. aug. 23-án 1 pd.-t láttam a Kis-Fehér-tó és a Kerek-fenék között.
60. Búbos banka (*Upupa epops*) — A tározó gátjain gyakran látható.
61. Jégmadár (*Alcedo atthis*) — A tározó zsilipjénél szórványosan előfordul ősszel és télen 1-1 pd.
62. Gyurgyalag (*Merops apiaster*) — Május elején szórványos átvonuló. (Max. 9. pd.)

63. Pipiske (*Galerida cristata*) — A gátakon szedegető egyedek a településeknél fészkelnek.
64. Fülepacsirta (*Eremophila alpestris*) — A sándorosí, konyári, esztári szikeseken, a tavak szegélyén vagy kiszáradt medrében csapatosan előforduló téli vendég. 1973-ban, 1975-ben és 1983—84 telén különösen gyakran láttam. Max. 68 pd. (*Kovács*, 1983).
65. Füsti fecske (*Hirundo rustica*) — Minden tó fölött igen gyakori.
66. Molnárfecske (*Delichon urbica*) — Mint az előző faj.
67. Partifecske (*Riparia riparia*) — A vizek fölött táplálkozó leggyakoribb fecskefaj. 1977-ig Konyár és Derecske között nagy telepei voltak a homokbánya gödreiben.
68. Széncinege (*Parus maior*) — Télen a gyékényesekben elég gyakori.
69. Kék cinege (*Parus caeruleus*) — Mint az előző faj.
70. Függőcinege (*Remiz pendulinus*) — Télen a szikes tavak szegélyeiben sokszor megfigyeltem. Max. 19 pd.
71. Barkőscinege (*Panurus biarmicus*) — A mocsarakban fészkelők télen a szikes tavak szegélynövényzetében is megjelennek. Max. 8 pd.
72. Ökörszem (*Troglodytes troglodytes*) — Télen gyakori vendég.
73. Fenyőrigó (*Turdus pilaris*) — A szikeseken tömegesen megjelenő téli vendég. Max. 400 pd.
74. Cigány csaláncsúcs (*Saxicola torquata*) — 1977. márc. 1-jén egy hímét láttam a Kerekfenék szegélyében.
75. Rozsdás csaláncsúcs (*Saxicola rubetra*) — Gyakori nyárvégi átvonuló a tószéli növényzetben. Max. 28 pd.
76. Vörösbecy (*Erithacus rubecula*) — Ősszel és kora tavasszal a tavak gyékényeseiben, kákásaiban is előfordul néhány átvonuló.
77. Énekes nádiposzta (*Acrocephalus palustris*) — Májusban a száraz, gyomosabb tópartokon figyeltem meg 1-1 pd.-t.
78. Csilpcsalp füzike (*Phylloscopus collybita*) — Gyakori őszi—tavaszi átvonuló a szikes tavaknál is.
79. Szürkebecy (*Prunella modularis*) — Áprilisban és szeptemberben egyes átvonuló példányok a tavak, csatornák növényzetében is felbukkannak.
80. Réti pityer (*Anthus pratensis*) — Gyakori átvonuló (max. 50 pd.), néha áttelelő is akad.
81. Rozsdástorkú pityer (*Anthus cervinus*) — Ritkább őszi átvonuló.
82. Havasi pityer (*Anthus spinoletta*) — Őszi—téli vendég. Max. 7 pd.
83. Sarkantyús pityer (*Anthus richardii*) — 1970. márc. 21-én Nagykereki határában 1 pd.-t figyeltem meg közvetlen közléről, de bizonyító személyek híján adatom nem használható.
84. Hegyi billegető (*Motacilla cinerea*) — 1975. ápr. 4-én 2 hímét láttam a Sós-tónál.
85. Nagy örgébics (*Lanius excubitor*) — Szórványos téli vendég.
86. Seregély (*Sturnus vulgaris*) — Nyár végén a szikeseken is tömeges.
87. Tengelic (*Carduelis carduelis*) — Télen csapatokban járja a gátakat. Max. 70 pd.
88. Csíz (*Carduelis spinus*) — Őszi vonuláskor szórványos vendég.
89. Kenderike (*Carduelis cannabina*) — Főként őszi kóborláskor mutatkozik kisebb-nagyobb (max. 60 pd.) csapatokban
90. Téli kenderike (*Carduelis flavirostris*) — Az ürmös szikes gyp (*Artemisio-Festucetum*) tömeges téli madara. Max. 200 pd. (*Kovács*, 1983).
91. Zsezse (*Carduelis flammea*) — Egyes teleken gyakori. Max. 150 pd.
92. Citromsármány (*Emberiza citrinella*) — Kisebb csapatokban megjelenő téli vendég, de az 1981—82-es telén 450-es csapatát is láttam (*Kovács*, 1982).
93. Hősármány (*Plecrophenax nivalis*) — Rendszertelenül megjelenő téli vendég (októbertől februárig). Max. 32 pd. (*Kovács*, 1977, 1983).
94. Sarkantyús sármány (*Calcarius lapponicus*) — Először 1974. nov. 24-én észleltem a Nagy-Fehér-tónál, később több szikes legelőn és a kultúrterületen is előkerült. A szikesek, lucernatarlók, gyomos kukoricatarlók szórványos téli vendége szeptember és március között. Max. 16. pd. A Hortobágyon jóval rendszeresebb és nagy csapatok is előfordulnak (max. 480 pd.), de ott kultúrterületeken nem figyeltem meg (*Kovács*, 1983).

IRODALOM

- Aradi Cs.—Kovács G.* (1982): The Grey-leg Goose in Hungary. (A nyári lúd Magyarországon.) *Aquila*, 89. 77—88.
- Keve A.* (1960): Magyarország madarainak névjegyzéke. 1—89.
- Kovács G.* (1975): Sándoros és Konyári-Sóstó madárvilágának faunisztikai és ökológiai vizsgálata (Diplomadolgozat. 1—66. Agrártud. Egy. Debrecen).
- Kovács G.* (1977): Fülepacsirta Konyári-Sóstón. *Aquila*, 83. 282.
- Kovács G.* (1977): Nászruhás aranylile Sándoroson. *Uo.* 288.
- Kovács G.* (1980): Az 1980-as nyári vészártározás a Hortobágyon és a madárvilág. *Madártani Tájékoztató*, 1980—4. 22—24.
- Kovács G.* (1982): Telelő madarak a bihari Sándoroson és környékén. *Mad. Táj.* 1982/2—3. 152—154.
- Kovács G.* (1982): A tájatalakulás és a madárvilág változása Biharban. *Aquila*, 88. 61—63.
- Kovács G.* (1983): Téli énekesmadarak vizsgálata Bihar és a Hortobágy szikesein. *Bihari Múz. Évk.* — III. (B.-újfalú, 1982) 5—20.
- Kovács G.* (1983): Adatok az ujjaslile tiszántúli vonulásáról. *Mad. Táj.* 1983/3—4. 88—91.
- Kovács G.* (1983): Átnyaraló darvak megfigyelése a Hortobágyon és Biharban. *Mad. Táj.* 1984/1. 32—33.
- Kovács G.* (1984): Az árasztások hatása a Hortobágy madárvilágára. *Aquila*, 91. 163—176.

Gábor Kovács

ORNITHOLOGISCHE BEOBACHTUNGEN AUF DEN SIKSEEN IN DER GEGEND
VON HOSSZÚPÁLYI, KONYÁR UND ESZTÁR
(1969—1984)

Anhand von Beobachtungen über 15 Jahre hinweg zur Vogelwelt der Sikseen dieser drei Gemeinden in Bihar stellte der Verfasser seine vorliegende Studie zusammen. In dem vergangenen Zeitraum hat es recht viele Veränderungen in dieser Gegend gegeben (Bau eines Sperrsees, Melioration usw.)

In der Arbeit wird jeder bedeutendere See für sich vorgestellt (Nagy-Fehér-tó, Kerek-fenék, Sziksós, Sós-tó). Einhergehend mit der Beschreibung der durchgeführten Landschaftsveränderungen wird hier die Vogelwelt in ihrer Zusammensetzung vorgestellt.

Am eingehendsten beschäftigt sich der Verfasser hier mit dem zu einem Sperrsee (1978) umgestalteten Nagy-Fehér-tó bei Hosszúpályi, wo sich zwischen 1980—83 eine ausserordentlich reiche und auch auf Landesebene des Naturschutzes würdige Vogelwelt herausgebildet hat (Nisten von Stelzenläufern, Säbelschnäblern, Seeregenpfeifern, Flussregenpfeifern, Herausbildung von Seeschwalben-, Möven- und Taucherkolonien usw.).

Im zweiten Teil der Studie werden 51 nistende und 94 durchziehende Vogelarten dieser Sikseen beschrieben. Bei der Charakterisierung einzelner Arten verweist der Verfasser auf seine Forschungen aus anderen Gebieten des Bezirkes Hajdú-Bihar (Nagykereké, Kismarja, Derecske, Váncsod). Von Fall zu Fall stellt er auch Vergleiche mit der Vogelwelt anderer Siklandschaften der Hortobágy an.

Die in der vorliegenden Studie vorgestellten Sikseen sind seit 1981 — zum Teil auf Vorschlag des Verfassers — unter Naturschutz gestellt. Eine Qualifizierung von Nagy-Fehér-tó zu einem Naturschutzgebiet von Landeswert ist in Absprache.